

Az eurázsiai eszme az orosz emigráció politikai gondolkodásában

Kolontári Attila*

A kérdéskör vizsgálatának különös aktualitást ad az a körülmény, hogy a keleti blokk és a Szovjetunió felbomlását követően, Moszkvának a posztszovjet térség újjászervezésére irányuló kísérleteiben az utóbbi időben rendre felbukkan az „Eurázsia” kifejezés. 2001-ben alakult az Eurázsiai Gazdasági Közösség öt teljes jogú taggal (Oroszország, Belarusz, Kazahsztán, Tadzsikisztán, Kirgizisztán). A szervezetben megfigyelői státusszal rendelkeztek a FÁK tagországai közül Ukrajna, Moldávia és Örményország. Ezen államok közül Oroszország, Belarusz és Kazahsztán 2012. január 1-ével egységes gazdasági térséget hozott létre, amely magja lehet a 2015-re létrehozni tervezett „Eurázsiai Uniónak”.¹ Az elképzelt folyamat és végeredménye – a megnyilatkozások szintjén – több ponton emlékeztet az európai integráció folyamatára: határok nélkülség, termelési tényezők szabad áramlása, jogharmonizáció, közös valuta stb. A nem is olyan távoli jövőben pedig a formációt politikai és védelmi közösséggé kívánják alakítani, tehát egy hatalmas szuperállam jönne létre, természetesen orosz dominanciával.² A mélyítés és bővítés dilemmája kérdésében többen az előbbi prioritása mellett teszik le a voksot, azt hangsúlyozva, hogy először az orosz-belarusz-kazah szövetséget kell a szükséges mértékben megerősíteni, és csak azt követően szabadna az új jelentkezők felé fordulni. Itt az EU megosztottságának tapasztalatából és jelenlegi válságából kiindulva olyan feltételeket kívánnak teremteni, hogy a belépők a későbbiekben ne destabilizálhassák a leendő Eurázsiai Uniót.³ Magyarul, a központtal szemben a helyi érdekek érvényesítésére még oly mértékben sem nyílna lehetőség, mint az Európai Unióban.

Vlagyimir Putyin egy, az Izvesztyija 2011. október 3-i számában megjelent írása hosszan ecseteli a leendő szövetség önkéntes jellegét és a belépők számára kínálgató hatalmas előnyöket: *„Egy erős, nemzetek feletti modell létrehozását javasoljuk, amely a modern világ egyik pólusává válna, miközben hatékony összekötő kapocs lehetne Európa és a dinamikus ázsiai-csendes-óceáni térség között.”* „az Eurázsiai

* Kaposvári Egyetem, Pedagógiai Kar
E-mail: kolontari.attila@ke.hu

¹ Tóth I. Dávid: 2015-ben megszülethet az Eurázsiai Unió. *Kitekintő* 2012. március 3. http://kitekinto.hu/europa/2012/03/23/2015-ben_megszulethet_az_eurazsiai_unio/

² Ruszlan Grinberg, az Orosz Tudományos Akadémia Gazdaságtudományi Intézetének igazgatója, az Európai Unió hibáiból kiindulva különösen fontosnak tartja a nemzetek feletti intézmények, többek között a katonai struktúrák(!) létrehozását. Jevgenyij Primakov nazval uszlovija dlja uszpeha Jevrazijiszskovo Szozjuz-a. In: Izvesztyija, 2011. november 24. <http://izvestia.ru/news/507752>

³ Uo.

Unió – nyitott projekt. Üdvözljük, ha más partnerek is csatlakoznak hozzá, mindenekelelt a FÁK országai. Eközben senkit sem szeretnénk sürgetni vagy unszolni. Ez az adott állam szuverén döntése kell, hogy legyen, melyet saját, hosszú távú nemzeti érdekei diktálnak.” „Meg vagyok győződve arról, hogy az Eurázsiai Unió létrehozása egy hatékony integrációt jelent, ez az az út, amely a résztvevők számára lehetővé teszi, hogy elfoglalják méltó helyüket a 21. század bonyolult világában. Országaink csak együtt lehetnek virágzóak és sikeresek, csak együtt képesek a globális növekedés és civilizációs fejlődés vezető hatalmai közé emelkedni.”⁴ Elemzők szerint mindez nem más, mint az orosz birodalmi, nagyhatalmi törekvések újracsomagolt változata. Az integráció egyik célja Közép-Ázsiában az orosz pozíciók megerősítése a kínai terjeszkedéssel szemben. Mivel ez lényegében a közép-ázsiai és az orosz földgáztartalékok egy kézben történő egyesítését jelentené, egyes elemzők szerint a vállalkozás igazi haszonélvezője a Gazprom óriáscég lenne. Nyugati irányban pedig az orosz ambíciók túlnyúlnak Belarusz, Ukrajna, Moldávia területén, és az Európai Unió keleti országait is érintik. Persze itt Putyin sietett megnyugtatót az érintetteket, hogy az eurázsiai integráció nem mond ellent az európai integrációnak. Az EU és az EAU viszonylatában egy Lisszabontól Vlagyivosztokig terjedő nagy szabadkereskedelmi térséget vizionált, az áruk és a tőke szabad áramlásával, bizonyos szakpolitikák összehangolásával és a vízumrendszer eltörlésével.⁵ Az orosz politikai publicisztikából a magyar sajtó hírei közé is átszivárgott, hogy egyes elképzelések szerint Magyarországot is „meghívják” az Eurázsiai Unióba, többek között Csehország, Finnország és Bulgária mellett, mint az orosz gazdasági érdekek irányában lojális államot.⁶

A hír kapcsán Magyarországon leginkább a radikális jobboldal részéről mutatkozott fogadókészség egy ilyen elgondolás iránt. A Barikád c. internetes portál cikkírója egyenesen sorsfordító hírnek, „*lélegzetelállító távlatokat nyitó lehetőségnek*” nevezte az értesülést: „*Ezt az ajánlatot hazánk csak saját, felmérhetetlen kárára utasíthatja vissza, ha a meghívást hivatalosan megkapja.*” Az írás a csatlakozás mellett szóló érvek között a hatalmas, kiaknázatlan belső piacot éppúgy felsorolja, mint a magyarság keleti gyökereit. „*A magyarságot keleti gyökerei révén a legerősebb szálak kötik Ázsiához. Erre pedig, kulturális, gazdasági és politikai értelemben egyaránt építenie kell egy nemzeti érdekeket szolgáló politikai elitnek.*”⁷

Bár a hivatalos politikai megnyilatkozások szintjén nem történik direkt utalás az 1920-as-1930-as években kidolgozott eszmerendszer és a jelenlegi integrációs törekvések közös elemeire, mégis számos párhuzamot figyelhetünk meg. Mindenekelelt a mostani orosz elképzelések nagyjából azt a területet érintik, melyet egykor az eurázsiai gondolat első képviselői is szem előtt tartottak, mikor Eurázsiaőről beszéltek. Szintén nem hagyható figyelmen kívül, hogy az elgondolás kimondva kimondatlanul az atlanti gazdasági–politikai–katonai szövetségi rendszerrel, a germán–latin nyugattal szemben kíván ellenpólust létrehozni. Ez a törekvés szellemi, elméleti síkon az „alapító atyáknál” is kimutatható. Magyarország előbb említett érintettsége ugyancsak indokoltá teszi a kérdéskör vizsgálatát.

*

⁴ Putyin, Vlagyimir: Novij integracionnij projekt dlja Jevrazii – buduscseje, kotoroje rozsdajetszja szegodnya In: Izvesztyija, 2011. október 3. <http://www.izvestia.ru/news/502761>

⁵ Uo.

⁶ <http://hvg.hu/cimke/Eur%C3%A1zsiai+Uni%C3%B3> (a letöltés időpontja: 2012. június 14.) Ugyanitt olvasható egy, az egész elgondolást némileg komolytalanná tévő megjegyzés, miszerint hasonló meghívást kapnának Kuba és Venezuela is.

⁷ http://barikad.hu/magyarorsz%C3%A1g_az_eur%C3%A1zsiai_uni%C3%B3ban-20111122# (a letöltés időpontja: 2012. június 14.)

Az eurázsiai gondolat történelmileg jól körülhatárolható időben és szituációban keletkezett. A bolsevik hatalomátvételt követően emigrációba szorult orosz értelmiség egy részének szellemi-ideológiai terméke volt. Ha tágabb kontextusba kívánjuk helyezni, akkor az úgynevezett „harmadik-utas” irányzatokhoz tartozott, azon kísérletek közé, melyek megpróbálták meghaladni a forradalom és a polgárháború idején kialakult front- és törésvonalakat, a vörös-fehér dichotómiát. Ugyanide sorolható, de alapvetően más nézetrendszerrel és programmal hirdetett a szmenovehizmus, vagy a „Cár és Szovjetek!” jelszót zászlajára tűző Fiatal Oroszország mozgalom is. Az irányzat létrejöttét az akkori generáció olyan történelmi tapasztalatai, alapélményei segítették, mint az első világháború, a forradalom, a 300 éves Romanov-monarchia bukása. Mindehhez hozzájárult az a vélekedés, hogy az adott történelmi szituációban Európa hálátlanul viselkedett, mikor gyakorlatilag tétlenül szemlélte az orosz állam vergődését és az emigránsokat sem fogadta mindenütt tárt karokkal. Az ebből fakadó sértettség és kiábrándultság erőteljesen rányomta bélyegét nézeteikre.

Az eurázsiaiáság az orosz államiság, az orosz állam történelmi hivatásának újragondolására tett kísérlet, egy koherens, történelmi, kulturális, geopolitikai, vallási, nyelvi szempontokat egyaránt magába foglaló nézetrendszer megalkotására irányuló próbálkozás volt (más kérdés, hogy ez mennyiben sikerült nekik, de a szándék elvitathatatlan). Oroszországot gyakorlatilag azonosították Euráziával, a fogalmat rendszerint kötőjeles formában használták: Oroszország-Eurázsia. Az eurázsiai gondolat sajátos keverékét képezte a retrospektív utópiának és egy új birodalmi doktrínának, amely a hatalmas térséget a „Pax Rossica” elve alapján kívánta megszervezni.

1920-ban Szófiában jelent meg Nyikolaj Szergejevics Trubeckoj herceg, nyelvész, filozófus, kultúrtörténész könyve: *Európa és az emberiség* (Jevropa i cselovecsesztvo). A könyvről a közgazdász, geográfus Pjotr Nyikolajevics Szavickij írt recenziót a „Russzkaja miszl” (Orosz gondolat) hasábjain.⁸ Trubeckoj és Szavickij mellett még olyan jelentős orosz gondolkodók működtek közre az eszmerendszer kidolgozásában, vagy csatlakoztak később a mozgalomhoz, mint a történész, filozófus, teológus Georgij Vasziljevics Florovszkij, a szintén történész Georgij Vlagyimirovics Vernadszkij, a történész, filozófus Lev Platonovics Karszavin, a politikatudományokban és a jog területén jártas Nyikolaj Nyikolajevics Alekszejev stb. Mindegyikük a maga tudományterületén igyekezett valamit hozzáadni az Eurázsia-gondolathoz.

Trubeckoj munkája és Szavickij válasza indították el azt a szellemi pezsgést, amelynek során az eurázsiai gondolkör az orosz emigráció egyik „divatirányzatává” vált. Európa számos városában, Párizsban, Berlinben, Belgrádban, Prágában stb., ahol csak orosz emigráns kolónia volt, eurázsiai csoportok, klubok alakultak, egy-egy előadás rendszerint nagy létszámú hallgatóságot, esetenként több száz főt mozgató meg. Az eurázsiai kifejezést címükben hordozó könyvek, tanulmánykötetek, sajtótermékek sokasága látott napvilágot. A teljesség igénye nélkül néhány kiadványcím: „Kivonulás Keletre. Előérzet és beteljesülés. Az eurázsiaiak tételei” (Szófia, 1921), „Úton. Az eurázsiaiak tételei” (Szófia, 1922), „Eurázsia évkönyv. Időszaki kiadvány” (Berlin, 1923-1927), „Eurázsiai krónika” (1925 és 1937 között 12 száma jelent meg).⁹

A gondolkör természetesen nem egyik napról a másikra keletkezett a semmiből. Az eurázsiaiak a 19. századi orosz gondolkodók, szellemi irányzatok hagyományaira építettek, egyúttal azonban átértelmezték, újraértelmezték azokat. A szlavofilektől az orosz fejlődés különlegességébe, Oroszország küldetésstudatába vetett hitü-

⁸ Kiszeljov (szerk.) Polityicsesztzkaja isztorija russzkoj emigracii. 1920–1940. Moszkva, Vldosz, 1999, 236.

⁹ Bocsarova, Z. Sz.: Rosszjiszkoje Zarubezsje 1920–1930-x gg. kak fenomen otyecsesztvennoj isztorii. Moszkva, AIRO-XXI, 2011, 216.

ket, a pravoszlávia iránti elkötelezettségüket örökölték. A velük vitatkozó Fjodor Sztjepun egyenesen a „futurizmus korának szlavofiljeiként” jellemezte őket. A szlavofilek és az eurázsiaiak között azonban volt egy markáns különbség: a szlavofilek Európa-kritikájuk ellenére is Oroszországot Európa részének tekintették, Ázsiához, a Kelethez való viszonyuk az európai gyarmatosítók nézőpontját tükrözte. Az eurázsiaiak pedig Oroszország ázsiai kötődését hangsúlyozták. A pánszlávizmus egyik apostolának számító Nyikolaj Danyilevszkijtől annak Európa-ellenességét vették át. Európát Danyilevszkij számára a „haldokló” germán-latin civilizáció jelentette, míg a fiatal, a szláv eszme alapján szerveződő Oroszországnak fényes jövőt jósolt.¹⁰ Erre az örökségre építettek az Eurázsia-koncepció kidolgozói, apportként azonban komoly szellemi innovációt vittek rendszerükbe.

Az eurázsiaiak földrajzi értelemben az eurázsiai kontinentális tömböt három egységre osztották. 1. Európa, ami az ő értelmezésükben tulajdonképpen a Nyugatot, az „óceáni” Európát jelentette a maga tagolt partvidékével. 2. Ázsia alatt Dél- és Kelet-Ázsiát értették. 3. A kettő között helyezkedett el értelmezésükben Eurázsia. Az eurázsiaiak térszemlélete erőteljesen centrális volt, Oroszország-Euráziát az Óvilág centrumának tekintették, a nyugati (Európa) és a tőlük dél-délkeletre elhelyezkedő ázsiai (Elő-Ázsia, India, Kína, Japán stb.) területeknek ebben a modellben a peremvidék, a periféria szerepe jutott.¹¹

Európa és Eurázsia határát nagyjából a Nyeman, a Nyugati Bug, és a Szan folyók, valamint a Duna-delta rajzolja ki. Számukra a három összefüggő síkság (a kelet-európai, a Fehér-tenger és a Kaukázus között elterülő és a nyugat-szibériai–turkesztáni) által alkotott, hegységekkel körülvett terület szerves egységet képezett. Trubeckoj az adott területen 4 párhuzamos, kelet-nyugati irányba húzódó övezetet különböztetett meg: tundra, erdő, sztyepp, hegyláncok, melyeket észak-déli irányban folyamrendszerek tagoltak, illetve kötöttek össze.¹² Szavickij véleménye szerint éppen ez a földrajzi egység jelenti az Eurázsia-koncepció központi magját. Ezt olyannyira kulcsfontosságúnak tartotta, hogy leírásánál a geopolitika, geostratégia mellett önálló tudományként említi a geozófiát (geoszofija kifejezést az oroszban a filozofija szó-összetétel mintájára képezték). Szavickij a geozófiának egyfajta szintetizáló szerepet tulajdonít a földrajz, történettudomány és kultúrológia eredményeinek összehangolásában. Szavickij szemléletéből nem hiányzik a földrajzi determinizmus iránti hajlam sem. A jövő fejlődéséről értekezve „A kultúra vándorlása” című tanulmányában kifejti, hogy a „hideg a fejlődés tényezője” és „a harmadik évezredben a világ kulturális központja olyan területekre helyeződik át, ahol az éves középhőmérséklet 0 Celsius-fok körül van”. Ilyen területek pedig Oroszországban és az Egyesült Államokban vannak. Szavickij szerint az orosz történelem dinamizmusát a sztyepp- és az erdő-övezet közti állandó feszültség adja, a két övezet határánál húzódik a „világtörténelem tengelye”. A sztyepp és az erdő itt nem csupán természetföldrajzi fogalom, hanem gazdasági, társadalmi és kulturális jelentéstartalommal is bír: a nomád állattenyésztő illetve a letelepedett földműves népek életterét jelenti. Gazdaságföldrajzi értelemben Szavickij Euráziát, dacára annak, hogy számos ponton érintkezik a világtengerekkel, alapvetően kontinentális képződménynek tartja, amely az óceánokon zajló, a nyugati tőke irányítása alatt lévő világkereskedelemben csak alárendelt szerepet játszhat. A megoldást egy egységes kontinentális piac és szárazföldi közlekedési hálózat kialakí-

¹⁰ Szili Sándor: Az „eurázsiai” történelmi paradigma. *Aetas* 2003/1, 35.

¹¹ Szamohin, A. V.: Isztoricieszkij puty Jevrazijsztva, kak igejno-polityicseszkovo tyecsenyija. In: Almanah „Vosztok” 2004. március №3./15./ (http://www.situation.ru/app/j_art_316.htm – letöltés időpontja: 2012. július 25.)

¹² Bocsarova 2011, 218.

tásában látta, amely gazdaságilag önellátóvá tenné Oroszország-Euráziát. Mindehhez Szavickij hozzáfűzte, hogy Oroszországnak fennhatósága alá kell vonnia az északi, jeges-tengeri közlekedési útvonalakat, hogy biztosítsa a Távol-Kelet és a Baltikum közötti összeköttetést.¹³ A nézetrendszer megalkotói Euráziáról úgy beszéltek, mint az orosz nép természetes életteréről, egy földrajzi, etnográfiai, történeti, kulturális és politikai értelemben önálló hatalmas térségről.

Az eurázsiaiak történelemszemlélete több ponton új elemet vitt az orosz történelem addigi hagyományos értelmezésébe, akár szlavofil, akár nyugatos szempontú megközelítésről volt szó. Az akadémikus orosz történetírás a 19. század második felében a pozitívista-liberális európai historiográfiát követte. Az emberiséget egységes egésznek fogta fel, melynek különböző részei ugyanazt a fejlődési pályát járják be, egyesek előbbre, mások hátrébb tartanak ezen az úton. A pozitívizmus és a liberalizmus optimizmusából táplálkozott az a reményük is, hogy Oroszország előbb vagy utóbb, de behozza lemaradását.¹⁴ Az eurázsiaiak radikálisan szakítottak ezzel a történelem-felfogással. Az orosz történelem addigi hagyományos kiindulópontját, a Kijevi Rusz fennállását csak egy jelentéktelen epizódnak tartották. Mivel az államalakulat a Nyugat periferiáján jött létre, így Oroszország-Eurázsia kialakulására és fejlődésére érdemi hatással nem volt.¹⁵ A mongol-tatár hódítás, melyet a korábbi történészek és irányzatok szinte kivétel nélkül katasztrófának tartottak, az eurázsiaiaknál teljesen más megvilágításba került. Nézetük szerint az orosz történelemben nem tatár elnyomásról, hanem a Rusz és az Aranyhorda szövetségéről kell beszélni a Nyugat ellen.¹⁶ A tatár hódítást a történelem egyik legnagyobb áldásaként tartották számon, hiszen ez adta az államszervező ideológiát, erőt, tapasztalatot Moszkva számára. Másrészt a tatár-mongol fennhatóság tette lehetővé, hogy az északkeleti orosz területek megőrizték hitüket, kultúrájukat, önazonosságukat, elkerüljék az igazi veszélyt, a Nyugat fennhatóságát, ami egyet jelentett volna mindezek elvesztésével, feladásával.¹⁷ Ráadásul, amint arra Vernadzkij felhívja a figyelmet az oroszok nyugati expanziójuk során számtalanszor maguk mögött tudhatták a tatárok támogatását.¹⁸ Az eurázsiai sztyeppét uralni hivatott Oroszországot egyenesen Dzsingisz kán birodalma örökösének tartották. Felfogásuk szerint, ahogyan Bizánctól örökölték az igazi, egyetlen keresztény hitet a pravoszlávia formájában (Moszkva – a harmadik Róma), ugyanúgy örökölte Moszkva a tatároktól a történelmi-politikai küldetést, Eurázsia politikai egységének megeremtését.¹⁹ Ugyancsak Vernadzkij írta le Eurázsia történetét a politikai egység és széttagoltság ritmikus változása segítségével. Eszerint a szkíta birodalomtól a Szovjetunióig több kísérlet történt a térség egységes állammá szervezésére, majd ezeket a periódusokat a széthullás időszakai követték, amíg egy újabb birodalmi szervező-erő nem jelent meg a láthatáron.²⁰

¹³ Obscsesztvennaja miszl Russzkogo Zarubezsja. Enciklopedyija. (Szerk.: Zsuravljov, V. V. et al.) Moszkva, Rosszpen, 2009. 506–507. (a továbbiakban OMRZ 2009.)

¹⁴ Antosenko, A. V.: „Jevrazija” ili „Szvjataja Rusz”? Rosszjizskije emigranti v poizskah szamoszoznanyjana putyaha isztorii. Petrozavodszk, PGU 2003, 4–5. Ez utóbbi álláspontot képviselte többek között az orosz történetírásban Alekszandr Kizevetter és Pavel Miljukov is.

¹⁵ OMRZ 2009, 507.

¹⁶ Antropov 2008, 121–122.

¹⁷ Amint arra Szili Sándor hivatkozott tanulmányában rámutat, ez a megközelítésmód sem volt előzmények nélküli. Nyikolaj Karamzin szerint a tatár hódítás véget vetett a pusztító testvérháborúnak és elősegítette az autokrácia kiépülését. Mihail Magnyickij a tatár iga legnagyobb jótéteményének azt tartotta, hogy eltávolította Oroszországot Európától. Szili 2003/1, 36.

¹⁸ Vernadzkij, G. V.: Opit isztorii Jevrazii. In: V poizskah szvojego putyi Rosszija mezsdu Jevropoj i Azijej. (Fjodorovszkij, N. G. összeáll.), Moszkva, Logosz, 2000, 616.

¹⁹ Jevrazijiszto. Opit szisztematycseszkogo izlozsenyija. In: V poizskah szvojego putyi Rosszija mezsdu Jevropoj i Azijej. (Fjodorovszkij, N. G. összeáll.), Moszkva, Logosz, 2000, 588.

²⁰ OMRZ 2009, 239.

Az eurázsiaiak I. Péter tevékenységével és a „péteri reformokkal” kapcsolatos értékelése számos ponton rokonítható a szlavofilek kritikájával. I. Péterrel kezdődött Oroszország birodalmi periódusa. Ennek során az állam terjeszkedésével gyakorlatilag megvalósult Eurázsia politikai egyesítése, Oroszország képessé vált ön maga megvédésére a külső támadásokkal szemben. Ugyanakkor azonban a modernizáció az európai értékrend kritikátlan átvételével párosult. Ebben a folyamatban az eurázsiaiak nem is annyira I. Pétert, mint inkább utódait kárhoztatták. Azzal az ellentmondással láthatóan nem tudtak mit kezdeni, hogy az orosz nép „történelmi hivatását”, Eurázsia hatalmi-politikai egyesítését első ízben éppen az általuk sokat kritizált pétervári Oroszország tudta megvalósítani. Péter kezdetben csak a katonai és hajózási technikát akarta átvenni a „németektől” – írta ezzel kapcsolatban Trubeckoj – *„mindeközben nem felejtette el, hogy Oroszországnak, miután mindent átvett Európától, amire szüksége van, előbb vagy utóbb háttal kell fordítania Európának, és a maga kultúráját szabadon kell továbbfejlesztenie, anélkül, hogy állandóan Európához igazodna. De ő meghalt, anélkül, hogy méltó utódot nevelt volna ki. Oroszország számára az egész 18. század Európa méltatlan és felületes majmolásával telt.”*²¹ Az 1920-as évek közepén az eurázsiaiakhoz tartozó Georgij Fedotov ennél is kritikusabb hangot ütött meg I. Péterrel szemben: *„Most elszörnyülködve és undorral gondolunk arra a hatalmas istenkáromlásra és gyalázatra, amellyel Péter keresztülvitte reformjait. Az Egyházat kirabolták, meggyalázták, megfosztották fejétől és önállóságától... a Szent Moszkvát megszegyenítették, templomait, palotáit lerombolhatták, miközben a százalmas kis finn porfészek német templomokkal és teljesen ismeretlen hajbókoló perceberek palotáival és az új Birodalom politikai allegóriáival épült be”*.²² Péter és utódai kettészakították Oroszországot, két népre, két társadalomra, két kultúrára. Egyik oldalon a „népi, igazi orosz tradicionális kultúra”, a másikon az elit nyugatos kultúrája, életvitele, értékrendje. A két közeg nemcsak képtelen volt megérteni egymást, de kifejezetten ellenséges volt egymás irányában.

A forradalom és a bolsevik hatalomátvétel szerintük logikus következménye volt annak az eredeti orosz tradícióktól, népi értékektől elszakadt történelmi fejlődési pályának, melyet a péteri Oroszország a 18-19. században és a 20. század első 2 évtizedében befutott. Bár a bolsevizmust is végső soron egy európai eszmerendszer, a szocializmus átvételének tekintették, a bolsevikok történelmi szerepét abban látták, hogy kiszakították Oroszországot a kapitalista európai közegből. Elítélték a bolsevizmus osztályszemléletét, materializmusát a kommunista ideológiát a hamis történelmi tudat megnyilvánulásának tartották.²³ Ugyanakkor azonban a pétervári Oroszország romjain létrehozott intézményrendszert olyan struktúrának tekintették, amelyre alapozva létre lehet hozni az ideokratikus új államot, Oroszország–Euráziát. Az eurázsiaiak, amikor a bolsevikok utáni Oroszországban gondolkodtak, nem a cári monarchia valamiféle restaurációját értették alatta, még csak nem is egy nyugati típusú államberendezkedést. Az új Oroszország véleményük szerint csak a szovjet intézményekre épülhet, mert ezek szerencsésen egyesítik magukban az erős hatalmat és *„az orosz nép demokratikus szerveződésének első gyakorlati tapasztalatait”*. *„Oroszországot Szovjetekkel, de kommunizmus nélkül!”* – adta ki a jelszót az eurázsiai mozgalom politikai-jogi doktrínáját kidolgozó Nyikolaj Alekszejev.²⁴

²¹ Trubeckoj, N. Sz.: Jevropa i selovecsesztvo. In: V poizskah szvoego putyi: Rosszija mezdsu Jevropoj i Azijej. (Fjodorovszkij, N. G. összeáll.), Moskva, Logosz, 2000, 538.

²² Fedotov, G. P.: Tragegyija intelligencii. In: V poizskah szvoego putyi. Moskva, 2000, 597

²³ OMRZ 2009, 558–559.

²⁴ OMRZ 2009, 175.

A földrajzi tér meghatározásával, az orosz történelem legfontosabb mozzanatainak átértékelésével összefüggésben legalább olyan fontos volt az eurázsiai kultúra, és egyáltalán a kultúra fogalmának determinálása. A kezdőlökést ezen a téren is Nyikolaj Trubeckoj „Európa és az emberiség” címet viselő tanulmánya adta meg. Az eurázsiaiak kulturológiai írásaiban két törekvés érvényesül nagyon erőteljesen: 1) az európai civilizáció éles, torzításoktól sem mentes kritikája, 2) az a szándék, hogy az „eurázsiai kultúrát” egy egységes, sajátos, csak az adott térségre jellemző entitásként mutassák be.

Trubeckojék Európát egyértelműen a római-germán kultúrkörrel azonosították, amely agresszív módon az egész világ európaizálására törekszik, megsemmisítve más kultúrákat. Az európai civilizációt leginkább az egocentrizmus, materializmus, kapitalizmus, militarizmus kifejezésekkel ragadták meg. Az európai kultúra átvétele megbénítja az adott közösség belső kulturális fejlődését. Mivel az átvétel csak statikus és nem dinamikus állapotban lehetséges, innentől kezdve a továbblépés csak további átvételekkel lehetséges, ennek következtében az „átvevő” – Trubeckoj szavaival – olyan majomná válik, amely állandóan román-germán mintaadóját fogja utánozni, hozzá képest állandó lemaradásban, következésképp anyagi és szellemi alárendeltségben lesz.²⁵ *„Az európaizált népek intelligenciájának le kell venniük a szemellenzót, melyet a római-germánok raktak rájuk, meg kell szabadulniuk a rájuk kényszerített római-germán ideológiától. Teljesen világosan, határozottan és visszafordíthatatlanul meg kell érteniük, hogy becsapták őket, hogy az európai kultúra nem valami abszolút, nem az egész emberiség kultúrája, ... semmivel sem magasabbrendű, mint más etnográfiai csoportok által létrehozott kultúrák...”*²⁶

Az eurázsiai gondolkör egyik alaptétele az autochton, önálló fejlődésre képes kultúrák egyenrangúsága. Ezeket a kultúrákat egy adott földrajzi egységben élő, adott etnikai sajátosságokkal rendelkező népcsoportok hozzák létre, értékrendszerük csak rájuk nézve kötelező.

Ilyen önálló egységként fogták fel az eurázsiai Oroszországot, amely szerintük nem csak a szláv kultúrából építkezik, de egyúttal a finnugor, turáni-türk-tatár örökség hordozója is. Trubeckoj egyenesen egy több népből álló eurázsiai nemzetről és az ehhez a nemzethez tartozó eurázsiai kultúráról beszélt. Nem tagadták a szláv elem fontosságát, de számos megszorító kitéletet használtak vele szemben. *„A nyelv, és csak a nyelv köti össze a szlávokat egymással”* – írta Trubeckoj, majd hozzátette, hogy a szlávok etnikai, antropológiai, történeti, kulturális értelemben nem lehet homogén képződménynek tekinteni.²⁷ Ezen a ponton az eurázsiaiak szembehelyezkedtek mind a szláv közösséget hirdető szlavofilekkel, mind a pánszláv gondolat képviselőivel. Ebben az összefüggésben például a cseheket, lengyeleket és a többi, nem pravoszláv vallású szláv néptörzset egyértelműen a nyugati kultúrkörhöz sorolták.²⁸ A pánszlávizmust azért tekintették utópiának, mert a kétségtelen nyelvi rokonsággal nem jár együtt a földrajzi tér, a vallás, a kultúra és történelem közössége. Ebben az összefüggésben Lengyelország egy részének bekebelezését felesleges és meggondolatlan cselekedetnek tartották.²⁹ Ugyanakkor az eurázsiai gondolkörnek itt van az egyik megválaszolatlan, térségünket is komolyan érintő kérdése. Ázsia irányában világos ugyan, hogy például India, Kína vagy Japán nem tartoznak az eurázsiai érdekszférába (itt a

²⁵ Trubeckoj, N. Sz.: Jevropa i selovecsesztvo. In: V poiskah szvoego putyi: Rosszija mezdsu Jevropoj i Azijej. (Fjodorovszkij, N. G. összeáll.), Moszkva, Logosz, 2000. 539–40.

²⁶ I. m. 539.

²⁷ OMRZ, 2009. 557. old.

²⁸ Vernadszkij, G. V. Opit isztorii Jevrazii. In: Rosszija mezdsu Jevropoj i Azijej Moszkva, 2000, 617.

²⁹ Szili 2003/1, 40.

területi kérdés határviták formájában merülhet fel), Nyugaton a határ azonban még ennél is képlékenyebbnek tűnik. Kérdés, hogy az adott rendszerben – némi engedményt téve a pánszlávizmusnak – a csehek és lengyelek nem sorolhatók-e át bármikor azon népcsoportok közé, akiknek „saját érdekükben” meg kellene szabadulnia a latin-germán kultúrkörétől. Magyarországot pedig Vernadszkij természetföldrajzi és etnikai vonatkozásban egyenesen Eurázsia nyugati előőrsének tekintette.³⁰

A legnagyobb problémát elméleti szinten azonban az jelentette, hogy miképp lehet ezt a hatalmas területen élő, eltérő vallással, szokásrendszerrel, anyagi kultúrával rendelkező, eltérő (földműves, nomád állattenyésztő, halász-vadász) életmódot folytató népeket egységes egységként kezelni. Trubeckoj a „szimfonikus kultúra” fogalmával igyekezett megragadni a jelenséget. Eszerint egy adott, a világ más részeitől jól elkülöníthető földrajzi egység, jelen esetben Eurázsia kultúráját a természetföldrajzi viszonyok, a sztyeppe és az erdőövezet által egységbe foglalt népek összességének kultúrája jelenti. Mint egy szimfonikus zenekarban, ahol az egymástól különböző hangszerek a minél tökéletesebb összhangzásért dolgoznak, úgy teszi hozzá minden nép a magáét a közös eurázsiai kultúrához. Innen már csak egy lépés volt a kultúra és az etnos fogalmának azonosítása és egy egységes eurázsiai nemzet létének feltételezése. Trubeckoj cikkeiben, írásaiban használja az eurázsiai testvériség és az össz-eurázsiai nacionalizmus fogalmát. Ebben az egységes eurázsiai nemzetben természetesen az orosz népet illeti meg a vezető szerep. Értelmezésükben az orosz nép keleti szláv és turáni népelemek keveredéséből jött létre. Utóbbiaktól örökölte az államszervező képességet. Szavickij az eurázsiai nomád birodalmak és Oroszország közötti hasonlóságot látta abban is, hogy igazából egyikben sem alakult ki a nyugati értelemben vett magántulajdon fogalma, és mindkét esetben a társadalom felső rétegét az úgynevezett szolgáltató elit jelentette. Az orosz és a turáni lelki alkat közötti hasonlóság nyilvánul meg szerinte abban is, hogy mindkettőt egy felsőbb princípiumnak való feltétlen engedelmesség jellemzi.³¹ Trubeckoj a legfontosabb összetartó erőt pedig az orosz irodalmi nyelvben és Bizánc örökségében, a pravoszláviában látta.

Az emigrációban az eredetileg tudósok által kidolgozott koncepció politikai irányzattá vált, amely mögé politikai szervezetet kreáltak. 1924-ben a bécsi tanácskozáson került sor az Eurázsiai Főtanács létrehozására. Ennek elnöke Trubeckoj lett, helyettesei pedig az egyes országokban létrehozott eurázsiai szervezetek vezetői. A tudományos elemzések helyett itt már politikai programot, előre-mutató programot kellett adni. Amíg az eurázsiaiak geopolitikai, kultúrtörténeti, nyelvészeti vizsgálódásai – míg ha a koncepció elemei több szempontból vitathatók is voltak – számos új felvetéssel és eredménnyel gazdagították a tudományos diszkussziót, addig a jövőre vonatkozó politikai elképzeléseik meglehetősen elnagyoltak voltak. Programadó dokumentumaikban végső célként természetesen egy egységes eurázsiai állam létrehozását tekintették fő céljuknak. Még azt is ki lehet szűrni elképzeléseikből, hogy ezt a szovjet intézményekre építve, az egypártrendszer megőrzésével gondolták el. *„A legszerencésebb az volna, ha a kommunista párt sorain belül erősödne meg az amúgy is jelen lévő eurázsiai irányvonal, amelynek eredményeképpen a kommunista pártot eurázsiai párttá lehetne alakítani”*.³² Egy ilyen belső evolúciós folyamat feltételezése mai szemmel visszatekintve az eurázsiai gondolat képviselőitől, akik között tudós férfiak egész sorát találjuk, meglehetősen naivitásnak tűnik.

³⁰ Vernadszkij különös figyelmet fordított a magyarság 8-9. századi jelenlétére a kelet-európai sztyeppén. Erről szóló tanulmánya „Lebedia. Studies on the Magyar background of Kievan Russia” 1934-ben jelent meg Brüsszelben. Egy dedikált példányát Moravcsik Gyulának is megküldte. Szili 2003/1, 43.

³¹ OMRZ 2009, 507.; Szili 2003/1, 39.

³² OMRZ 2009, 145.

Bár a kommunista kísérletet elítélték, elismerték a bolsevizmus államszervező tevékenységének eredményeit, melyek megvédték Oroszországot a nyugati minták kényszerű átvételétől. Elgondolásuk szerint a kommunizmus elkerülhetetlen bukása után erre az alapra fel lehet építeni egy olyan államot, amely valóban az eurázsiai hordozója lesz.³³ Ennek az új államnak a tartóoszlopai az erős ideokratizmus, a centralizált és erős államszervezet lennének. A politikai berendezkedés szigorú egypártrendszeren alapulna, az egyetlen párton belül pedig a vezérelv, a tekintély alapján választódna ki az egyszemélyi vezető.³⁴ Ezen a ponton érdemes kitérni arra, hogyan látták és láttatták az eurázsiai gondolat képviselői a parlamentáris demokráciák és az általuk elképzelt ideokratikus eurázsiai állam politikai rendszere közötti különbségeket. Előbbiekben az elit a választások során rekrutálódik, a kiválasztó elv pedig (amit a szavazás eredménye tükröz) a politikusok pillanatnyi népszerűsége a választópolgárok körében. Az ideokratikus államban az elit kiválasztódásának alapja az állam vezéreszméje iránti odaadás.³⁵ Még a politológusi vénával rendelkező Alekszejevnél is meglehetősen zavaros az elképzelt politikai berendezkedés jellege. Az ő elgondolásából is leginkább a nyugati típusú parlamentáris demokrácia kritikája olvasható ki, valamint az, hogy ez az út mennyire nem járható a jövő eurázsiai állama számára. Nyomokban megtalálható benne Edmund Burke konzervatív társadalmi-szerződés elmélete. Alekszejev szerint a nép akaratát nem fejezheti ki egy adott időpillanatban élő, szavazati joggal rendelkező embercsoport véleménye, az „*a kulturális egységet képező múltbeli, jelenlegi és jövőbeli történelmi generációk*” sajátja. Ugyancsak fellelhetjük Alekszejevnél azt a problémát, melyek Benjamin Constant fejtegetett „A régiek és modernek szabadsága” című munkájában, a közvetett (képviselő) és a közvetlen (részvételi) demokrácia közötti különbségtételt. A képviselői demokráciában Alekszejev számára a demokrácia eszközként jelenik meg. Abszurdnak tartja, hogy olyan állandó kategóriákat, mint az állam vagy az állameszme olyan változékony dolognak rendeljenek alá, mint egy szavazás eredménye. Ezzel szemben, állítja, az antik hagyományokra visszatekintő demokrácia-modell a közjó közös felismerésén és az érte való közös munkálkodáson alapult, és a demokrácia, mint cél jelent meg. Ezt a rendszert Alekszejev demotikusnak nevezi. Az államnak a népakarat állandóságán kell nyugodnia. Ezt az állandóságot pedig a stabilizálódott és az eurázsiai eszme iránt elkötelezett irányító réteg biztosítja. Ennek az elitnek ugyanakkor a kiválasztódás, a politika és az ideológia terén szoros kapcsolatban kell állnia a néppel. A modell leginkább a saját farkába harapó kígyó alakját idézi. Alekszejev és az eurázsiai államelméletének szerves részét képezi az úgynevezett „garanciális állam” koncepciója. Ebben Alekszejev megpróbálta összefoglalni, hogy az állam milyen kötelezettségekkel rendelkezik az alattvaló irányában, ugyanakkor nem adott választ arra a kérdésre, hogy mi van, ha a hatalom megszegi ezen kötelezettségeket. Ezekből egy paternalista, a szabadság pozitív fogalmával, a jogok és kötelezettségek közötti szoros összefüggéssel operáló, az élet minden szféráját, a kultúrát és a gazdaságot ellenőrizni és szervezni kívánó állam képe bontakozik ki. Ahogyan Trubeckoj a „Dzsingisz kán öröksége” című írásában megfogalmazta, az ideokratikus állam nem engedheti meg, hogy politikai, gazdasági, kulturális életét olyan tényezők befolyásolják, amelyek felett nincs ellenőrzése.³⁶

³³ Antropov 2008, 123–125.

³⁴ Bocsarova 2011, 222.

³⁵ OMRZ 2009, 145.

³⁶ OMRZ 2009, 175–176. A történelmi hűség kedvéért néhány szóban mindenképpen fel kell vázolni Trubeckoj viszonyát itt hivatkozott művéhez. A „Dzsingisz kán örökségét” eredetileg nem tudományos igényű munkának, hanem agitációs- és propagandaanyagának szánta. Didaktikussága, egyszerű nyelvezete,

Az 1920-as évek második felének próbálkozása, hogy az eurázsiai gondolat köré egy modern politikai pártot építsenek fel, teljes kudarccal végződött. Mint sok más emigráns politikai mozgalom, az eurázsiaiak sem tudták elkerülni, hogy az OGPU Külföldi Osztálya által létrehozott és működtetett fiktív szovjetellenes szervezet, a „Tröszt” ne épüljön be soraik közé, gyorsítva ezzel a bomlás folyamatát.³⁷ A Vjacseszlav Menzinszkij által irányított akció alapja egy koncepcióváltás volt a szovjet hírszerzés berkein belül. Míg korábban a hírszerzés tevékenységi körét a különböző fehérémigráns mozgalmakkal kapcsolatos információgyűjtés, illetve tervezett akcióik megakadályozása jelentette, addig az 1923-1924-ben indított „Tröszt” akció célja az volt, hogy beépüljenek ezekbe a mozgalmakba, átvegyék az irányítást felettük. Ebből a célból az OGPU fiktív földalatti szovjetellenes szervezeteket hozott létre a Szovjetunióban, ezek kapcsolatba léptek az emigráció különböző irányzataival (köztük az eurázsiai mozgalommal is) azt sugallták, hogy kiterjedt infrastruktúrával és kapcsolatrendszerrel rendelkeznek, megfelelő körülmények esetén pedig az emigrációval karöltve készek a szovjethatalom megdöntésére. A saját illúziói fogságában élő emigráció bedőlt a trükknek. Elhitte, hogy a külföldön megjelenő OGPU ügynökök valóban titkos földalatti mozgalmakat képviselnek, elfogadta azt az érvelésüket, hogy ők jobban ismerik a helyi szovjet viszonyokat, mint az emigráció, ezért programjuk, cselekvési tervük összeállításában nagymértékben hagyatkozott észrevételeikre. Az emigráció prominens alakjai, az eurázsiaiak közül Szavickij, Arapov és mások „illeghálisan utazásokat” tettek a Szovjetunióba. Ezeket az utakat természetesen az OGPU Külföldi Osztálya szervezte. 1927 februárjában Szavickij például azzal a meggyőződéssel tért vissza a Szovjetunióból, hogy ott „komoly földalatti eurázsiai szervezet létezik”. A bolsevikok bukását olyannyira közelinek tartotta, hogy elkezdte kidolgozni egy leendő eurázsiai államgépezet szerkezetét. Ezen a téren az eurázsiaiak elsősorban attól óvtak, hogy egy bolsevikok utáni kormányzat túlságosan nyugatbarát legyen. Ennek elkerülése érdekében célszerűnek tartották olyan szovjet elitcsoportok (komszomolisták, fiatal katonatisztek) tagjainak bevonását a hatalomba, melyek helyzetüknél fogva korábban nem fertőződhetek nyugatos eszmékkel.³⁸

Az emigrációra komoly csapást mért, mikor 1927-ben kiderült, hogy a legelszántabbnak hitt antibolsevista szervezeteket az OGPU tulajdonképpen éveken át az orránál fogva vezette. Elveszett az az évek óta táplált remény (ami valójában nem volt több hamis illúzió), hogy a bolsevik hatalom közeli bukásával megteremtődik egy új Oroszország létrehozásának esélye. A legtöbb irányzatnál ez további belső ellentétet, megosztottságot eredményezett. Nem volt ez másként az eurázsiaiaknál sem. 1929-ben került sor az úgynevezett clamart-i szkizmára. Ezen a francia településen már évek óta működött eurázsiai szeminárium Lev Karszavin vezetésével, amely 1927-től kezdve folyamatosan balra tolódott és bizonyos probolsevik tendenciákat kezdett mutatni. A csoport tagjai nézeteiket a „Jevrazija” című újságban fejtették ki. Az eurázsiai gondolat fő sodrától leginkább a bolsevik hatalom tartósságát, a marxizmus és pravoszlávia összeegyeztethetőségét ecsetelő tételük különböztette meg őket. Mindez kiváltotta a „jobbaldaliak” tiltakozását és elhatárolódását. Ennek leglátványo-

elméleti kidolgozatlansága azt a célt szolgálta, hogy az eurázsiaiság gondolkörét a kevésbé iskolázott szovjet rétegek (mindenekelőtt a komszomolisták és vöröskatonák) is megismerhessék. Alkotásával olyannyira nem volt kibékülve, hogy kizárólag Szovjetunió-beli terjesztését hagyta jóvá, nyugati kiadásához nem járult hozzá (amikor mégis megjelent, az komoly konfliktust okozott közte és a mozgalom más tagjai között).

³⁷ Polityicseszkaja isztorija ruzsszkoj emigracii, 1999. 299. old.

³⁸ Vahitov, Rusztem: Csetire perioda klasszicseszkoivo jevrazijiszstva. <http://nevmenandr.net/vaxitov/eurperiod.php> (a letöltés időpontja: 2012. június 21.)

sabb mozzanata az volt, amikor Szavickij és Alekszejev egy állásfoglalást adtak ki a Jevrazija c. sajtóorgánuról, amelyről kijelentették, hogy az nem az eurázsiaiak, hanem a „kommunoidok” szócsöve. Válaszul a „baloldaliak” egyik prominense, Pjotr Szuvcinszkij (az egyetlen, aki az alapító atyák közül ehhez a táborhoz csatlakozott) levelet intézett Gorkijhoz, melyben kijelentette, hogy a „Jevrazija” körül csoportosuló értelmiségiek elhatározták, szakítanak az eurázsiai eszmével és a továbbiakban a Szovjetuniót, a szovjethatalmat szeretnék szolgálni.³⁹ Az elgondolásból nem lett semmi, a clamart-i eurázsiai csoport hamarosan megszűnt létezni.

A jobboldal 1931-ben, a Brüsszelben tartott első eurázsiai kongresszusán deklarációt fogadott el a mozgalom programjáról és alapértékeiről. Ebben kijelentették, hogy az eurázsiai gondolat szigorúan vallási alapon áll, elutasítja a marxizmus materializmusát, célja pedig egy eurázsiai állam létrehozása Oroszország-Eurázsia területén. A kongresszuson sor került az intézményi-szervezeti keretek átalakítására is: Létrehoztak egy Elnökséget, élén Szavickijjal, egy Központi Bizottságot a különböző eurázsiai csoportok vezetőiből. A mozgalom az 1930-as évek második feléig fejtett ki aktív tevékenységet. Ez azonban már a hanyatló időszak volt, Sz. M. Polovinkin szavai szerint: „élet a halál után”⁴⁰. Az eurázsiai politikai értelemben is légüres térbe kerültek. A „sztálini fordulat”, úgy tűnt, éppen azt az alternatív, a nyugati világrendszerről leszakadó, azzal szemben gazdasági, társadalmi, civilizációs és mindenekelőtt katonai szempontból komoly ellensúlyt képező államalakulatot hozta létre az eurázsiai geopolitikai térségben, amelynek szükségességét az eurázsiaiak is számtalanszor megfogalmazták. Az eszmei-ideológiai alapok természetesen mások voltak, de még a szovjet eliten belüli véres hatalmi leszámolást is lehetett eurázsiai nézőpontból úgy értelmezni, hogy Sztálin megszabadult az európai, nyugatos, kozmopolita kommunista garnitúrától, hogy visszatérjen az orosz gyökerekhez. Az eurázsiai gondolat átpolitizálásától irtózó Trubeckoj korántsem osztotta ezt a nézetet. Pessimista hangvételű írásaiban nemcsak a sztálini Szovjetunió, de az eurázsiaiak által piedesztálra emelt ideokrácia kritikájával is találkozhatunk. A megvalósult ideokratikus állammal kapcsolatban a „szörnyűség”, „iszonyat” kifejezéseket használja. „Sztálin nem véletlen jelenség, hanem olyan szereplő, akit csak tisztán deduktív úton vehetünk ki az ideokrácia fogalomköréből”.⁴¹

A hanyatló időszak kihívására az eurázsiaiak előtt két válaszlehetőség kínálkozott. 1) Visszatérés a tudományos életbe, a mozgalom „hőskorához”. Mindez azonban ekkor nem vezetett valamiféle eurázsiai szellemi „reneszánszhoz”, mivel a rendelkezésre álló muníciót, tudományos potenciált elhasználták, új, innovatív gondolatok pedig egyelőre ebben a közegben nem születtek. 2) Annak elfogadása, hogy a sztálini Szovjetunió, az egy országban épített szocializmus megfeleltethető az autochton orosz-eurázsiai fejlődési modellnek. Ez egyrészt az önfeladással volt egyenértékű, másrészt ilyen talajról a létező rendszer bírálata, önálló eurázsiai jövőkép felrajzolása már nem volt lehetséges. Maradt volna a „megtért bárány-” vagy az „apologéta-szerep”, a hatalom új birtokosai azonban sem egyiket, sem másikat nem igényelték. A második világháború pedig a Szovjetunió világhatalmi pozícióinak megerősödésével – úgy tűnt – végleg a történelem lezárt fejezetei közé sorolta a jelenséget.

Mi lett a mozgalom prominens képviselőivel, az alapító atyákkal? Trubeckoj herceg már 1928-ban egy Szavickijhoz írt levelében azon bánkódott, hogy a tudományok számára idegen területre tévedt. „*El sem tudja képzelni mennyire torkig vagyok*

³⁹ OMRZ 2009, 539.

⁴⁰ Vahitov, <http://nevmenandr.net/vaxitov/eurperiod.php>

⁴¹ Antosenko 2003, 117–118.

*ezzel az egészszel! Mindenkinek megvan a maga hivatása. Az enyém a tudomány. A publicisztikához és a filozofálgatáshoz semmi hajlamot nem érzek magamban... Ha tudná milyen súlyos ballasztként nehezedik rám ez az állandó eurázsiai kötelezettség, mennyire zavar a tudományos munkámban. Az eurázsiaiáság súlyos kereszt... Megtört, nem engedett azzá válnom, aki lehettem volna, és akivé válnom kellett volna.*⁴²

Trubeckoj ekkor elfordult a mozgalom politikai oldalától, de 1933-tól volt még egy politikailag aktív periódusa. A bécsi egyetem szlavisztika tanszékének vezetője, a szláv filológia professzora volt. 1938-ban még megérte az Anschlusst, de néhány hónap múlva egy bécsi kórházban, mindössze 48 évesen elhunyt.

Szavickij talán a legtovább maradt politikailag aktív az eurázsiai mozgalom élén. A jobbszárny prágai csoportját vezette. A német megszállás éveiben is Prágában maradt, a Gestapo többször letartóztatta, 1940 és 1944 között a prágai orosz gimnázium igazgatója volt. 1945-ben a szovjet hatóságok vették őrizetbe, 10 év lágerre ítélték, 1955-ben szabadult, ekkor visszatért Prágába és haláláig, 1968-ig itt élt. Georgij Florovszkij már az 1920-as évek végén eltávolodott a mozgalomtól, 1928-ben kiadta az „Eurázsiai csábítás” című munkáját, melyben az irányzat kritikájával lépett fel. A második világháború után az Egyesült Államokba emigrált, ahol több egyetemen (Boston, Harvard) is tanított, az ökumenikus mozgalom egyik vezető személyisége lett. Georgij Vernadszkij szintén azok közé tartozott, akik visszatértek a tudomány területére, 1927-től az Egyesült Államokban élt, 1931-től a Yale Egyetemen tanított, majd a Harvardon, a Columbián stb. Már az 1930-as években az egyik vezető ruszistának számított, az amerikai olvasóközönség számára több munkát írt az orosz történelemről. Ezek hangvétele azonban alapvetően más volt, mint klasszikus eurázsiai írásaié.⁴³ Nyikolaj Alekszejev az 1930-as években a Sorbonne-on tanított, a 2. világháborút Belgrádban vészelte át; 1946-ban megkapta a szovjet állampolgárságot, de nem tért vissza a Szovjetunióba, 1950-től haláláig Svájcban élt és tanított. Az egykori baloldaliak sorsa is változatosan alakult. Lev Karszavin ugyancsak visszatért a politikától az egyetemi katedrához. 1928-tól Litvániában élt, a kaunasi, majd 1940-től a vilniusi egyetem vezető történész professzora volt. 1949-ben a szovjet hatóságok letartóztatták, és szovjetellenes tevékenység címén 10 év száműzésre ítélték. 1952-ben az abezi lágerben halt meg tuberkulózisban. Pjotr Szuvcinszkij, miután egy ideig hiába próbálta meg a hid szerepét játszani a szovjet és az emigráns orosz kultúra között, teljesen visszavonult a zenei, művészeti életbe, 1985-ben bekövetkezett haláláig Párizsban élt⁴⁴. Dmitrij Szvjatopolk-Mirszkij sorsa talán a legragikusabb mind közül. Ő következetesen végigment a baloldaliak által megkezdett úton. 1931-ben belépett a brit kommunista pártba, majd ideológiai fordulatának logikus folyományaként 1932-ben visszatért a Szovjetunióba. Tagja lett a szovjet írószövetségnek, több könyve, írása megjelent, ott találjuk a fehér-tengeri csatorna építését dicsőítő antológia szerzőinek sorában. 1937-ben, a nagy terror évében azonban letartóztatták, 8 év kényszermunkára ítélték, 1939-ben Kolimán halt meg.

A felsorolt gondolkodók többségének tudományos munkásságában, közéleti tevékenységében az eurázsiaiáság egy hosszabb-rövidebb átmeneti periódus volt csupán. A helyét kereső, nagyhatalmi, birodalmi státuszát újjáépítő Oroszország azonban újra felfedezte őket, elsősorban, mint a modern orosz geopolitikai gondolkodás képviselőit.

⁴² Szili 2003/1, 35.

⁴³ Szili 2003/1, 43–44.

⁴⁴ OMRZ 2009, 536–539.